

УДК 338.43

Кравчук А.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Одеського державного аграрного університету

Казанджі А.В.

асистент кафедри менеджменту
Одеського державного аграрного університету

Kravchuk Alla

Ph Din Economic sciences, Associate Professor,
Department of Accounting and Taxation
Odessa State Agrarian University

Kazandzhi Alyona

Assistant Professor, Department of management
Odessa State Agrarian University

ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

PROBLEMS AND PRIORITY DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF VINOGRADARIAN-VINE-FOOD INDUSTRY OF UKRAINE

У статті досліджено сучасний стан і тенденції змін у розвитку виноградарсько-виноробної галузі України, окреслено місце даної галузі в економіці країни. Виділено основні проблеми, що визначають потреби функціонування національного виноробства. З'ясовано та систематизовано основні проблемні моменти, які стримують можливості розвитку виноградарсько-виноробної галузі України. Проаналізовано ключові аспекти ефективності діяльності виноградарсько-виноробних підприємств, деталізовано економічні результати виробництва і збуту продукції виноробства. Визначено роль виноробної галузі в забезпеченні продовольчої безпеки країни. Запропоновано комплексну стратегію і пріоритетні напрями виробничого, соціального і техніко-технологічного характеру щодо розвитку виноградарсько-виноробної галузі країни.

Ключові слова: виноградарсько-виноробна галузь, виробництво, стратегія, економіка, розвиток, потенціал.

В статье рассмотрены современное состояние и тенденции изменений в развитии виноградарско-винодельческой отрасли Украины, обозначено место данной отрасли в экономике страны. Выделены основные проблемы, определяющие потребности функционирования национального виноделия. Определены и систематизированы основные проблемные моменты, которые сдерживают возможности развития виноградарско-винодельческой отрасли Украины. Проанализированы ключевые аспекты эффективности деятельности виноградарско-винодельческих предприятий, детализированы экономические результаты производства и сбыта продукции виноделия. Определена роль винодельческой отрасли в обеспечении продовольственной безопасности страны. Предложены комплексная стратегия и приоритетные направления производственного, социального и технико-технологического характера по развитию виноградарско-винодельческой отрасли страны.

Ключевые слова: виноградарско-винодельческая отрасль, производство, стратегия, экономика, развитие, потенциал.

The article reveals the current state and tendency of changes in the development of winemaking and winemaking production in Ukraine, considers the place of this branch in the national economy.

In scientific work data on the world market of grapes and products of its processing are determined, the place of Ukraine in world areas of grape plantations is allocated. The main problems of the socio-economic and techno-technological character, the defining needs of the modern functioning of national winemaking are distinguished in the work. The main problem points, which restrain the development of the wine-growing and winemaking industry of Ukraine, are determined and systematized. The key aspects of the efficiency of the wine-growing and winemaking enterprises are analyzed, the economic results of yield, production and marketing of winemaking products are detailed. It is found out, that basic problems in functioning of the wine-growing and wine-making industry in Ukraine are: aging of grape plantations, low productivity of vineyards, low technological and technological level of grape production and its processing, increase of the share of imported grapes and winemaking products in the domestic market, inconsistency of production volumes of table grapes for needs inefficient marketing support for the domestic market of wine products, insufficient number of skilled personnel and low level of state support. The article reveals the reasons and consequences of negative changes in reducing the efficiency of winemaking in the region by region. The role of the wine industry in ensuring food security of the country is determined, and the dynamics of the production of the main types of alcoholic beverages of Ukraine is reflected. The work displays and analyzes the level of wine consumption culture and purchasing power of the population for this type of production. The state of export-import activity of the enterprises of the wine-growing and wine-making industry of Ukraine is analyzed. The article depicts the complex strategy and priority directions of production, social and techno-technological character in relation to the improvement of the development of the wine-growing and wine-making industry of the country, outlines the objectives for increasing the competitiveness of manufactured products and the industry as a whole. The article details the organizational and economic measures for implementation of priority directions of the development of the wine-growing and wine-making industry of Ukraine, the necessity of state support of enterprises is emphasized.

Keywords: wine-growing-wine-making industry, production, strategy, economy, development, potential.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Виноградарсько-виноробна галузь є однією з провідних та найбільш перспективних галузей харчової промисловості України, що відзначається великим потенціалом розвитку. Вітчизняні виноградари та винороби мають багаторічні традиції виробництва виноградно-виноробної продукції, що користується популярністю серед населення як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Однак у сучасних умовах економічної та політичної нестабільності в Україні функціонування виноградарсько-виноробної галузі характеризується негативними тенденціями. Зважаючи на важливу роль галузі в економіці країни та активність розвитку світового ринку виноградарства та виноробної продукції, дослідження пріоритетних напрямів її розвитку представляє науковий та практичний інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Теоретико-методичні та практичні аспекти розвитку виноградарсько-виноробної галузі України знайшли широке відображення у наукових працях провідних вітчизняних учених-економістів, серед яких слід

відзначити В.В. Власова, І.В. Белоус, В.М. Кучеренка, О.Ю. Гаркушу, Л.А. Некрасову та ін. Поряд із цим загрозливі тенденції, які сьогодні склалися в галузі, свідчать про недостатню результативність утілення в господарську практику результатів фундаментальних досліджень, що вимагає здійснення подальших наукових досліджень.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз сучасного стану функціонування виноградарсько-виноробної галузі України та визначення пріоритетних напрямів її розвитку.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виноградарсько-виноробна галузь має велике значення для економіки України, ступінь розвитку якої визначає рівень продовольчої безпеки країни. Виноград та виноробна продукція користуються попитом серед населення завдяки її корисним властивостям (виноград є джерелом вітамінів В, К, С, Р, А, Е) та широкими можливостями використання для виробництва різних видів продовольчої продукції: соків, алкогольних та безалкогольних напоїв, хлібопекарських виробів тощо.

Світовий ринок винограду та продуктів його переробки є одним із найбільш динамічних за тем-

пами росту його виробництва та споживання. Так, за період 2013–2017 рр. світове виробництво винограду зросло майже на 14,5%, до 22 млн. т [1]. Станом на 2017 р. світові площі виноградних насаджень становлять 7,5 млн. га, 50% з яких сконцентровано у п'яти країнах (рис. 1).

Водночас в Україні за період 2013–2017 рр. обсяг виробництва винограду скоротився на 61,9%, а площа насаджень – на 63,3% (табл. 1). Така ситуація значною мірою зумовлена втратою досить великої площі виноградних насаджень унаслідок анексії АР Крим (35,2%) як основного «виноградного» регіону України. У цілому в чотирьох областях країни нині зосереджено 96% усіх насаджень винограду.

На рівень зниження валового збору винограду однаково вплинули як зменшення площ виноградних насаджень, так і рівень урожайності виноградників. Урожайність винограду в Україні (табл. 2), незважаючи на окремі сприятливі періоди, у цілому залишається низькою. Так, середньорічний рівень урожайності в 2013–2017 рр. становив 89,7 ц/га, тоді як в європейських країнах – 100,0–120,0 ц/га.

Головними причинами низького рівня врожайності винограду, як зазначають експерти аграрного ринку [3; 4], є низька якість садивного матеріалу, незадовільний агротехнічний стан виноградників та, найголовніше, старіння насаджень. Так, питома вага старих виноградних

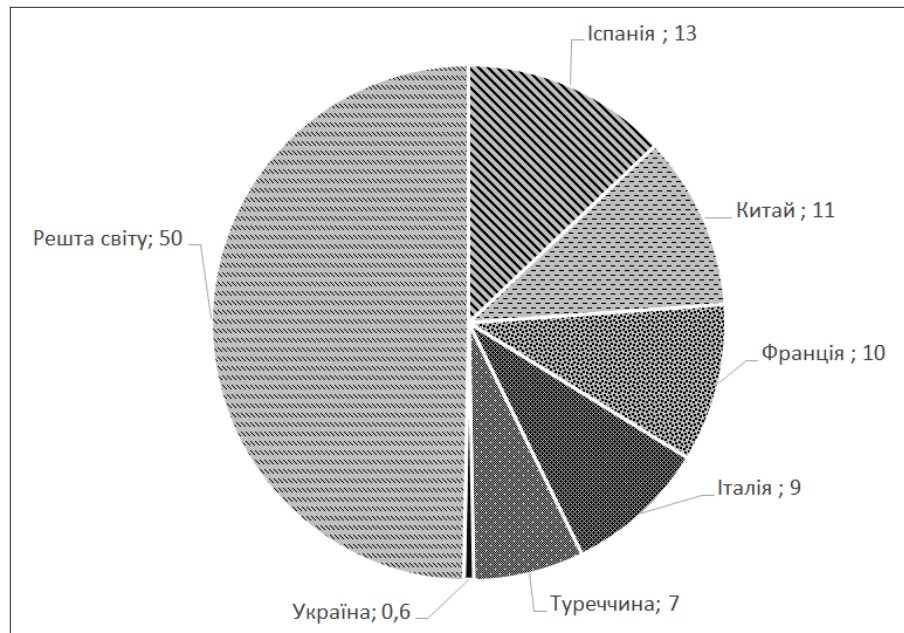

Рис. 1. Світові площі виноградних насаджень у 2017 р.

Джерело: сформовано за [1]

насаджень станом на 2017 р. становила понад 50%, тоді як молодих – 8%.

Від розвитку виноградарства залежить і стан виноробної галузі, функціонування якої супроводжується негативною динамікою (табл. 3).

В асортиментному складі найбільшого скорочення зазнали обсяги виробництва вина та вина ігристого «Шампанське України» – майже на 40%. Водночас помітно збільшилися обсяги виробництва міцних алкогольних напоїв, зокрема горілки з умістом спирту не більше 45,4% – на 22% та лікерів й інших спиртних напоїв – у 4,6 рази.

Україна має достатній потенціал для розвитку галузі і виробництва якісної продукції, проте низка проблем соціально-економічного та техніко-технологічного характеру заважають її ефективному функціонуванню та розвитку.

Таблиця 1

Площі та валові збори винограду в Україні

Регіони	Площі, тис. га					Валові збори, тис. ц				
	Роки					Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Україна, всього	75,1	48,7	45,4	42,7	27,6	5754,3	4356,3	3862,4	3777,8	2192,6
в т. ч.: АР Крим	18,7	-	-	-	-	952,4	-	-	-	-
Закарпатська область	4,1	3,9	3,8	3,4	1,0	261,9	290,3	272,3	248,4	22,3
Миколаївська область	6,5	6,5	6,4	5,5	5,5	657,3	518,4	507,6	564,2	480,5
Одеська область	31,6	30,2	27,6	27,4	17,8	2565,8	2636,9	2387,4	2311,8	1346,9
Херсонська область	6,4	6,0	5,5	4,5	3,3	626,2	539,7	369,2	340,4	342,9
Відхилення по Україні, всього:	-	-26,4	-3,3	-2,7	-15,1	-	-1398	-493,9	-84,6	-1585,2

Джерело: складено за [2]

Урожайність винограду в Україні

Регіони	Урожайність винограду, ц/га					В середньому за 2013-2017 рр.
	Роки					
	2013	2014	2015	2016	2017	
Україна, всього	85,8	98,6	92,3	88,4	83,6	89,7
у т. ч.:						
Закарпатська область	67,6	78,7	73,9	73,3	24,5	63,6
Миколаївська область	114,7	89,8	87,5	102,4	96,5	98,2
Одеська область	90,1	95,8	93,5	84,5	78,6	88,5
Херсонська область	111,4	105,7	77,2	75,5	107,5	95,5
Відхилення по Україні, всього	-	12,8	-6,3	-3,9	-4,8	х

Джерело: складено за [2]

Виробництво основних видів алкогольної продукції України, тис. дал

Назва продукції	Роки					Темп росту, % 2017/2013
	2013	2014*	2015*	2016*	2017*	
Коньяк, бренді	4512,2	2001,2	2216,0	2052,2	2406,6	53,3
Горілка з умістом спирту не більше 45,4%	11196,9	8547,9	7395,4	6616,2	13658,1	122,0
Лікери та інші спиртні напої	1357,4	1107,4	952,7	656,9	6238,5	в 4,6 рази
Вино ігристе зі свіжого винограду (крім вина «Шампанське»)	5356,5	3644,7	4753,6	4740,9	3658,5	68,3
Вино ігристе «Шампанське України»	3111,0	2641,2	3236,9	3005,3	1919,8	61,7
Виноградні вина	10839,6	9541,8	7885,0	8906,5	6647,5	61,3

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим

Джерело: складено за [2]

Проведені дослідження показали, що однією з обставин, які суттєво стримують можливості розвитку українського ринку виноробної продукції, є низький рівень культури споживання вина та купівельної спроможності громадян країни, що сприяє масовому споживанню населенням відносно недорогих кріплених вин або горілки. Так, у структурі споживання алкогольних напоїв в Україні на горілку припадає близько 40% від загального обсягу, тоді як на вино – 10%, а на «Шампанське» – 4% [4], що є одним із найнижчих показників в Європі.

Аналіз експортно-імпоротної діяльності підприємств виноградарсько-виноробної галузі України засвідчив, що в останні роки спостерігається тенденція до сталого збільшення обсягів

імпорту винопродукції і зниження обсягу її експорту у вартісному еквіваленті (табл. 4).

Така ситуація, на нашу думку, пояснюється низьким рівнем маркетингового забезпечення вітчизняної виноробної продукції і, як наслідок, низькою поінформованістю населення про українських виновиробників та недовірою до якісних характеристик їхньої продукції.

У цьому напрямі все більшого значення набуває винний туризм, основним завданням якого є з ознайомлення з історією, технологією та культурою споживання вин, їх дегустація, а також відвідування відповідних тематичних заходів. Окрім того, даний вид туризму дає змогу популяризувати вітчизняних виробників вина.

Експорт/імпорт виноградних вин з (в) України

Назва операції	Роки										Темп росту, % 2017/2013
	2013		2014		2015		2016		2017		
	тис. тонн	млн дол. США	тис. тонн	млн дол. США	тис. тонн	млн дол. США	тис. тонн	млн дол. США	тис. тонн	млн дол. США	
Експорт	77,2	81,7	47,2	35,1	64,1	35,1	35,0	24,7	48,6	35,9	63,0
Імпорт	50,7	126,9	40,1	95,6	28,9	56,4	52,1	85,3	46,7	104,2	91,9

Джерело: складено за [2]

Гальмує розвиток виноградарсько-виноробної галузі й низький рівень державної підтримки. Однією зі специфічних особливостей галузі є тривалий цикл виробництва основної продукції. П'ять років потрібно лише на вступ винограду в плодоношення, два роки – на виробництво вина ординарного, а для марочних вин, шампанського і коньяків – значно більше, тому питання залучення в галузь довгострокових інвестицій стоїть досить гостро [5]. Більшість малих виноградних господарств не здійснює закладку молодих насаджень через високу вартість (понад 55 тис. грн./га) і тривалого періоду до вступу їх у плодоношення. В Україні щорічно на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства виділяється 400 млн. грн. [6], однак, на жаль, цього недостатньо.

Актуальним залишається і питання занепаду розсадницьких господарств. В Україні нині виноградне розсадництво в промислових масштабах практично не функціонує, що зумовлено високим рівнем ресурсоемності даного напрямку галузі. Так, якщо в 2014 р. обсяг виробництва виноградних саджанців в Україні був на рівні 4,5 млн. шт., то в 2017 р. їх обсяг налічував менше 600 тис. шт. [4].

Також необхідно відзначити проблему старіння матеріально-технічної бази господарств і складність її оновлення через погіршення фінансового стану підприємств. Так, сьогодні більшість виноробних підприємств практично не вкладає кошти в модернізацію технологічного устаткування, що, своєю чергою, не дає їм змоги забезпечити повноцінний технологічний процес виробництва класичного сухого, напівсухого або напівсолодкого вина відповідно до сучасних вимог та рівня розвитку технологій. Застарілі технології виробництва вина, знос обладнання на деяких підприємствах становить 60% [7; 8], тому в наявних техніко-технологічних умовах багатьох виноробних підприємств мають місце порушення технологічних регламентів та дисципліни виноробства.

Крім того, більшість виноробних підприємств не має сертифікованої системи управління якістю продукції відповідно до стандартів ISO 9000. Разом із тим жорстка конкуренція як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку вина потребує підвищення якості й безпечності вітчизняної винної продукції.

Дослідження свідчать [9], що розвиток на виноградарсько-виноробній галузі повинен супроводжуватися сучасними досягненнями та

зростанням професійно-технічного рівня кадрів у цій сфері. Однак сьогодні в галузі практично відсутня система підготовки кваліфікованих робітників-винаградарів і виноробів та працівників середньої ланки. На сучасному етапі розвитку галузі потрібні спеціалісти з додатковими спеціалізаціями: виноградар-селекціонер, виноградар-розсадознавець, виноградар-винороб тощо.

Однією з проблем у виноградарстві є недостатній обсяг виробництва столового винограду для забезпечення потреб населення України. Так, у структурі виноградних насаджень близько 90% площ закладені технічними сортами і лише 10% – столовими. Через недостатню кількість столового винограду вітчизняного виробництва Україна щорічно імпортує понад 30 тис. т цієї продукції. Однак, незважаючи на високий імпорт, забезпечення населення України столовим виноградом досягає рівня 2 кг, тоді як науково обґрунтована норма споживання свіжого винограду на одну людину становить 10 кг на рік [4], що відкриває великі перспективи для розвитку виноградарства в Україні у цьому напрямі.

Проведені дослідження засвідчили, що основними «слабкими місцями» у функціонуванні виноградарсько-виноробної галузі України є: старіння виноградних насаджень, низька продуктивність виноградників, низький техніко-технологічний рівень виробництва винограду та його переробки, зростання частки імпортової виноградно-виноробної продукції на вітчизняному ринку, невідповідність обсягів виробництва столового винограду потребам населення, неефективне маркетингове забезпечення вітчизняного ринку винної продукції, недостатня кількість кваліфікованих кадрів та низький рівень державної підтримки.

Водночас наявний потенціал виноградарсько-виноробної галузі України та її роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни формують об'єктивну необхідність розроблення комплексної стратегії її розвитку для підвищення рівня конкурентоспроможності.

Розроблення стратегії розвитку виноградарсько-виноробної галузі має охоплювати основні пріоритетні напрями – виробничий, соціальний та техніко-технологічний, – що забезпечить досягнення економічних, соціальних та екологічних цілей на основі задоволення потреб споживачів у якісній продукції виноградарства і виноробства (рис. 2).

Одним із пріоритетних завдань розвитку виноградарсько-виноробної галузі України є виро-

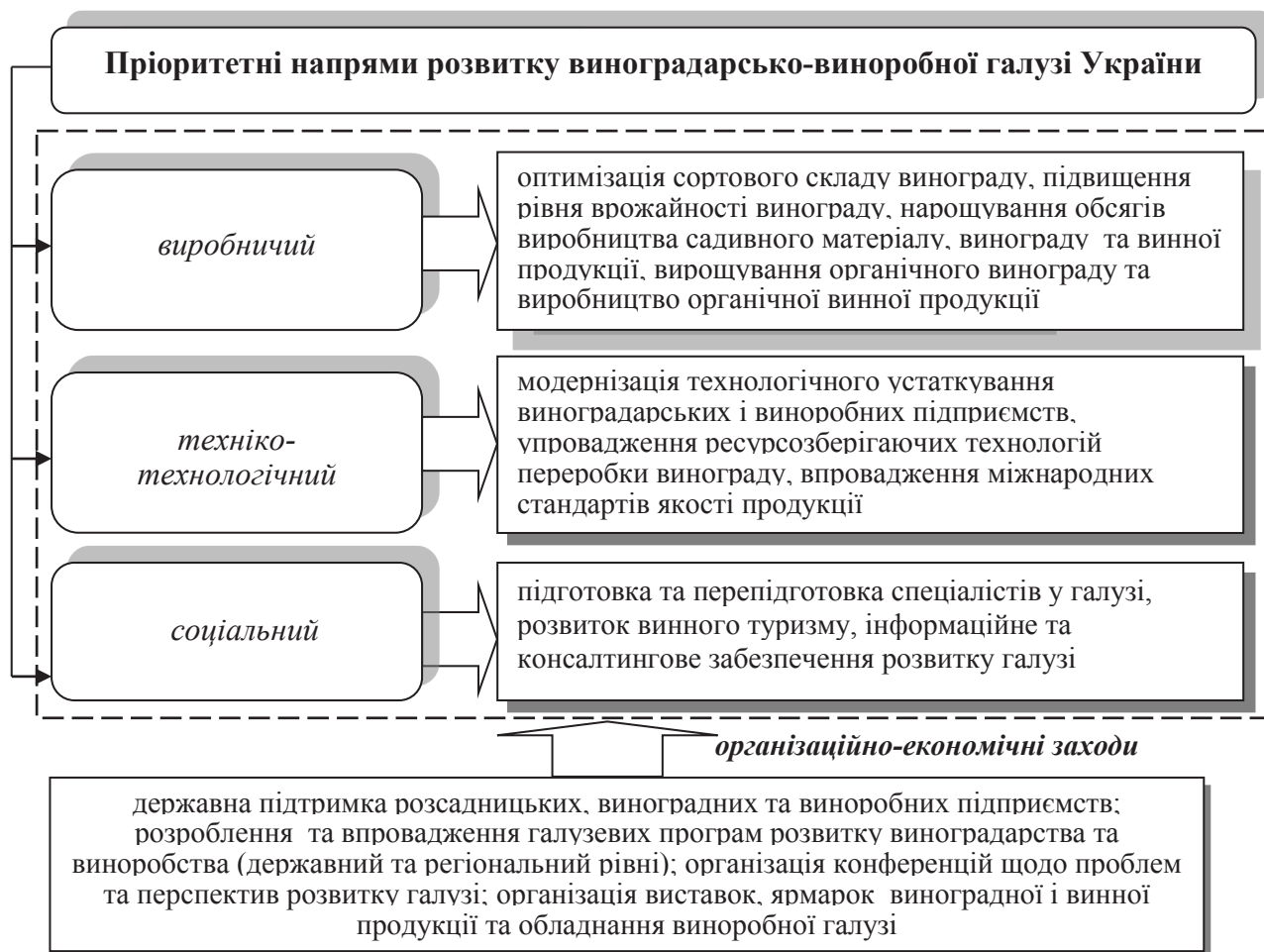

Рис. 2. Пріоритетні напрями розвитку виноградарсько-виноробної галузі України

Джерело: сформовано авторами

щування органічного винограду та виробництво органічної виноробної продукції, що сприятиме успішному конкуруванню вітчизняної виноградно-виноробної продукції на міжнародному ринку.

Органічна продукція набуває все більшої популярності у світі. За прогнозами експертів аграрного ринку [3], середньорічні темпи приросту світового ринку органічної продукції становитимуть 10%, а до 2020 р. органічні продукти харчування займуть четверту частину світового споживчого ринку. Наявність в Україні сприятливих природно-кліматичних умов для ведення органічного землеробства та сталий попит на органічну продукцію свідчать про значні перспективи України у цій сфері.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведені дослідження показали, що функціонування виноградарсько-виноробної галузі України супроводжується низкою проблем соціально-економічного та техніко-технологічного

характеру, вирішення яких потребує розроблення комплексної стратегії розвитку галузі. Визначальною метою розроблення даної стратегії є підвищення рівня конкурентоспроможності галузі на основі використання наявного виробничого, технологічного та екологічного потенціалу. Пріоритетними напрямами реалізації даної стратегії мають стати виробничий, соціальний та техніко-технологічний.

Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на розроблення ефективних механізмів фінансового, організаційного і маркетингового забезпечення розвитку галузі.

Бібліографічний список:

1. Стан виноробної галузі у світі : веб-сайт. URL: <http://takeprofit.org/economicnews.php>
2. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Пропозиція – Головний журнал з питань агробізнесу : веб-сайт. URL: propozitsiya.com (дата звернення: 20.01.2019).

4. Офіційний сайт Асоціації «Виноградари та винороби України»: веб-сайт. URL: <http://awwu.org.ua/> (дата звернення: 03.02.2019).
 5. Некрасова Л.А., Некрасова К.І. Аналіз та перспективи розвитку підприємств виноробної галузі в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2016. № 6. С. 83–87.
 6. Концепція галузевої Програми розвитку виноградарства та виноробства України на період до 2025 року. *М-во аграр. політики та продовольства України*. URL: <http://minagro.gov.ua> (дата звернення: 15.02.2019).
 7. Кучеренко В.М. Формування та розвиток аграрної ринкової інституції виноробної галузі: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Київ, 2016. 25 с.
 8. Гаркуша О.Ю. Механізм регулювання розвитку виноробної галузі України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Кривий Ріг, 2015. 250 с.
 9. Власов В.В., Белоус І.В. Стан і перспективні напрями розвитку виноградарства і виноробства. *Вісник аграрної науки*. 2015. № 5. С. 5–10.
- References:**
1. Stan vynorobnoji ghaluzi u sviti. Available at: <http://takeprofit.org/economicnews.php>. (accessed 21 January 2019).
 2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 05 February 2019).
 3. Propozycja – Gholovnyj zhurnal z pytanj aghrobiznesu. Available at: propozitsiya.com (accessed 20 January 2019).
 4. Oficijnyj sayt Asociaciji «Vynogradari ta vynoroby Ukrainy». Available at: URL: <http://awwu.org.ua/> (accessed 03 February 2019).
 5. Nekrasova L.A., Nekrasova K.I. (2016). Analiz ta perspektyvy rozvytku pidpryjemstv vynorobnoji ghaluzi v Ukraini. [Analysis and prospects of the enterprises of the wine-making industry in Ukraine.] *Prychornomorsjki ekonomichni studiji*. no. 6, pp. 83–87.
 6. Konceptija ghaluzevoji Prohramy rozvytku vynogradarstva ta vynorobstva Ukrainy na period do 2025 roku: M-vo aghrar. polityky ta prodovoljstva Ukrainy. Available at: URL: <http://minagro.gov.ua> (accessed 15 February 2019).
 7. Kucherenko V.M. (2015). Formuvannja ta rozvytok aghrarnoji rynkovoji instytuciji vynorobnoji ghaluzi: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.03. [Formation and development of the agrarian market institution of the wine industry: author's abstract. dis. ... Candidate econ Sciences: 08.00.03.]. Kyiv, p. 25.
 8. Gharkusha O.Ju. (2015). Mekhanizm rehuljuvannja rozvytku vynorobnoji ghaluzi ukrainy: dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.03. [The mechanism of regulation of the development of the wine-making industry in Ukraine: diss. ... candidate econ Sciences: 08.00.03.]. Kryvyj righ, p. 250.
 9. Vlasov V.V., Belous I.V. (2015). Stan i perspektyvni naprjamy rozvytku vynogradarstva i vynorobstva. [Status and perspective directions of the development of viticulture and winemaking]. *Visnyk aghrarnoji nauky*. no 5, pp. 5–10.